

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2026

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2026

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 25.09.2026 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 25.09.2026 г. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhn L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 25.09.2026 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS		
BAKYTZHANOVA A.K.	The problem of Professional Language in Scientific Publications of the International Database Scopus	7
ЕРСҰЛТАНОВА Қ.Ж.	Қазақ тілінің цифрлық медиакөңістіктегі тіл тазалығы	23
ИМАНБЕРДІ С.Қ. ӘБДУӘЛИҰЛЫ Б.	Қазақ кісі есімдері: отбасы және демография	32
КЕСІКБАЕВА Ә. ЕСЕНОВА Қ.Ө. ИСМАИЛОВА Ф.К.	Қазақ очерктерінің типтік түрлері және жолсапар очерктерінің прагматикасы	42
МУСАЕВ Ә.С. АМАНГЕЛЬДИН Е.А. АЛКЕБАЕВА Д.А.	Адам мен жасанды интеллект коммуникациясы: тілдік имитация және иллюзия	54
НУРБАЕВА А.М. БАЙСЫДЫК И.Б. АКЫБАЕВА Н.Н.	Генеративный искусственный интеллект в рекламном дискурсе: языковые сдвиги и трансформация голоса бренда	65
NURDAULET P. BIRAY N. MAULET A.	Theoretical Foundations of the Linguoculturological Study of Kui-anysz texts: Language and Culture, Linguocultural Unit, Concept, Symbol, and Cultural Code	78
ОРАЗБАЕВА Ф.Ш. РЫСҚҰЛОВА А.Д. ПЕРТАЕВА Ә.К.	Қазақ, орыс және ағылшын дискурсындағы генеративті семантика: салыстырмалы-типологиялық талдау	89
РАҚЫМҒАЛИЕВА А.О. ИСАКОВА С.С. МУХАМЕДЖАНОВА Г.Т.	Қазақ тіл білімінде когнитивтік терминтаңымның қалыптасуы мен дамуы	102
SAURBAYEV R.ZH. PASHAN D.M.	The Manifestation of Emotive and Evaluative Dimensions in Lexical Usage within the Context of Communication	111
СНАБЕКОВА М.М. НУРТАЕВА А.Б.	Қазақ және ағылшын тіліндегі жеке жұлдыздардың халықтық космонимдік атаулары жайында	124
ТҰЯҚБАЙ Т. ТҰЯҚБАЕВА Р. ТОЙБЕКОВА С.	Абай шығармаларындағы «е» көмекші етістігінің эволюциясы	133
ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES		
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә. НУРДАУЛЕТОВА Б.И. БЕКЕЕВА Н.Ж.	Алтай оронимі мен Ертіс гидронимі: фольклорлық нұсқалар және этимологиялық талдау	146
АЛМАСХАНҚЫЗЫ А. СЕЙІТОВА Б.Б. МЕЛЬНИК С.	Асқар Алтай прозасындағы интермәтін және ұлттық семиосфера	158

ҚОРҒАНБЕКОВ Б.С. ДАУЛЕТ Л.	Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклоры: жанрлық жүйесі мен мәдени-танымдық ерекшелігі	173
KARBOZOV E.K. NOGAIBEK KYZY L.	Semiotic and Symbolic Significance of Sacred Notions in Wedding Ritual Folklore	184
ДИЛЬДЕБАЕВА Ж.Ш. АХМЕТ К.С.	Әдебиеттегі кроссвер жанры және қазіргі қазақ прозасы	196
ЖОРАШОВА А.М. АЙТУГАНОВА С.Ш. ТАМАБАЕВА Қ.Ө.	Қазіргі қазақ прозасындағы метанарратив: Айгүл Кемелбаева шығармаларының құрылымдық ерекшеліктері	207
ЖУМАГЕЛДИН Ж.Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ Ж.Ж. КЕНЖЕГАЛИЕВ С.А.	Қазақ анималистік прозасындағы баяндау формаларының құрылымы	218
ИСИНА Н.У. НУРМАНОВА Ж.К. ЖАПАНОВА М.Е.	Авторская стратегия в малой прозе Умит Тажкен	227
МИРАЗОВА М.Н. БОЛТАНОВА Ж.	Қазылық тауының көркем санадағы пішіні	243
ОРАЗХАН Н.Н. ДАРИБАЕВ С.Д. МАХАНБЕТҚЫЗЫ А.	*Қорқыт ата бейнесін медиакеңістікте жандандыру мәселесі	252
САДЫҚ А.С.	Қазақ ғашықтық ән өлеңдерінің поэтикалық типологиясы	262
САПАШ Ш.Б. ТАХАН С.Ш.	Методологические подходы к изучению казахской драматургии в отечественном литературоведении 1960–1980-х годов	273
СИРЯЧЕНКО В.В. БАЗЫЛОВА Б.К. СЕКЕЙ Ж.	Возможности и вызовы интеграции искусственного интеллекта и визуализации данных в изучение эволюции казахской литературы	284
ТОҚТАРБАЙ Е. Н. ӘУБӘКІРОВА Қ.А. ТОҚСАМБАЕВА А.О.	Шәкәрім поэзиясындағы «оян» мотиві	294
UTESHOVA A.A. MATBEK N.K.	Mystical Chronotope and Mythical Symbolism in Contemporary Kazakh Youth Prose	305
ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE		
АСҚАРОВА Г.С. КАРИБЕКОВА А.Ж. АЙТОВА Ж.Ж.	Цифрлық гуманитаристика аясында ежелгі дәуір әдебиетін оқытудың жаңа парадигмасы	315
САТКЕНОВА Ш. ТЛЕУБАЕВ С. Б.	Мультимедиялық құралдар арқылы қазіргі қазақ әңгімелерін оқытудың ерекшелігі	328

*Н.Н. ОРАЗХАН¹ С. Д. ДАРИБАЕВ² А. МАХАНБЕТҚЫЗЫ³

Кенжеғали Сағадиев атындағы Халықаралық Бизнес университеті, Алматы,
Қазақстан^{1,2}

Мемлекеттік тілді дамыту институты, Алматы, Қазақстан³
(e-mail: nazerke.orazkhan@mail.ru¹, samal.daribayuly@gmail.com²
aruzhanmakhanbetkyzy7@gmail.com³)

ҚОРҚЫТ АТА БЕЙНЕСІН МЕДИАКЕҢІСТІКТЕ ЖАНДАНДЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа. Мақаланың мақсаты – Қорқыт ата бейнесінің медиакеңістіктегі орынын анықтап, неге көптеп көрсету керек екендігін дәлелдеу. Қазір цифрлық қоғамда, әлеуметтік желіде көп көрсетілген нәрсе ойда жақсы сақталып, танымалдыққа ие болады. Сол себепті аңыз-әңгімелерді медиада жиі беру маңызды. Осы мәселе аясында Қорқыт ата бейнесінің кино, анимация, және жалпы әлеуметтік желілерде қаншалықты жиі көрсетілуін талдаймыз. Зерттеуде Қорқыт ата туралы халық жадында сақталған түсініктер, анықтамалар, сипаттамалар қарастырылады. Ежелгі грек мифологиясындағы танымал, музыка әлемімен ассоциаланатын Орфей атты кейіпкердің медиа әлеміндегі таратылуы, әртүрлі бейнеде берілуіне қарай салыстырмалы талдау жасалады. Талдауға фильмдер, сериалдар, анимациялар және интернеттегі бейне материалдар негіз болады. Салыстыру нәтижесінде Қорқыт ата бейнесі медиада тек тарихи-танымдық бағытта ғана қолданылып жүргенін байқаймыз. Осының барлығын қорыта келе насихаттау мақсатында әртүрлі платформаларда, замануи форматта дамыту қажеттігі ұсынылады.

Түйін сөздер: Қорқыт ата, медиакеңістік, визуалды образ, ұлттық мәдени код, аңыз кейіпкері, мифология, анимация.

Кіріспе. ХХІ ғасырда ақпараттың негізгі таралу арнасы медиакеңістікпен тығыз байланысты. Визуалды образдар кез-келген ақпарат немесе кейіпкердің жаңаша берілетін жолы ғана емес, тұлғаның санасында сақталатын, белгілі бір ұғым туралы түсінік қалыптастыратын, қоғам санасында тұрақты қалыптасып, мәдени кодқа айналатын маңызды кілт. Қазақ фольклорындағы аңыз жанры сан ғасыр өтсе де өзінің өміршеңдігін жоғалтпай, халық жадында берік сақталып келеді.

¹Қоғам санасында Қорқыт атаның қалыптасқан образы бар болғанымен, оның медиакеңістікте жанданып, жүйелі түрде дамуы, таралуы әлі де жеткілікті деңгейде дей алмаймыз. Ұлттың өзіндік болмысын сақтап, рухани серпілісін қамтамасыз ету үшін ежелден қалыптасқан аңыз кейіпкерлерінің маңыздылығы әрдайым өзекті болып қалуы тиіс. Олар ұлттың тарихи жадын, мәдени құндылықтарын бейнелей отырып, қоғамның

¹Мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым комитеті қаржыландыратын АР26104063 «Аңыз әңгіме кейіпкерлерінің визуалды портретін әзірлеудің филологиялық негізі және практикалық маңызы» атты ғылыми жоба аясында әзірленді.

барлық мүшесіне – жас ұрпақтан бастап қарт буынға дейін рухани күш пен жігер беретін маңызды мәдени-танымдық құрал қызметін атқарады.

Қорқыт тек қазақ қана емес, басқа да түркі халықтарының аңызында бар кейіпкер. Бірақ нақты кім болғаны беймәлім. Оғыз ба, қыпшақ па, ислам дінін ұстанған ба, әлде тәңіршілдік ұғымдармен өмір сүрген бе, өлімнен қашу себебі қандай, қобызды шынында ойлап тапқан ба деген секілді көп сұрақ бар және оған берілер сан түрлі жауап тағы бар, яғни бірізділік жоқ. Мәселен, Б. Ысқақовтың түрік тілінен аударған нұсқасында Қорқыт атаның қобызды өз қолымен жасағаны баяндалады. Бұл нұсқада қобыздың қандай материалдардан жасалғаны өлең жолдары арқылы сипатталып, оның құрылымы мен жасалу тәсілі көркем түрде берілген:

Қарағайдың түбінен
қайырып алған, қобызым.
Үйеңкінің түбінен
үйіріп алған, қобызым.
Ақ қайыңның безінен
қағып алған, қобызым [1, 6].

Филология ғылымының докторы А.Сейдімбек Қорқыттың ислам дініне еш қатысы жоқ екенін, тек көшпелі мәдениеттің өкілі, қобызшы-бақсы ретінде сипаттайды [2, 99]. Сонымен қатар, аңыздарда Қорқыттың неше жыл өмір сүргеніне қатысты бірізділік жоқ, 95, 195, тіпті 400 жыл деп көрсетіледі. «Деде Қорқыт кітабында» оны Мұхаммед пайғамбардың өмір сүрген дәуіріне жақын деп, «Баят бойында Қорқыт ата дейтін бір ер болыпты» [2, 124] – деген мәлімет беріледі.

Қорқыт ата туралы кең зерттеу жүргізген Ә.Марғұлан оны Сырдария бойын мекендеген оғыз-қыпшақ кезеңінің тарихи тұлғасы ретінде қарастырады [2, 34]. Н.Джембысбаев та Қорқыттың мазары Сырдария жағалауындағы Қармақшы маңында орналасқанын, демек сол жерді мекендегенін алға тартады [2, 92]. Ал К.А.Иностранцев Қорқыт туралы аңыздардың әртүрлі өңірлерге таралғанын айта отырып, оның нақты бір аймақпен шектелмейтінін, дегенмен деректерге сүйене отырып Сырдарияның төменгі ағысы, оғыздар мекен еткен жер деп көрсетеді [2, 94]. Ә.Қоңыратбаев та Қорқытты X–XI ғасырларда Сыр бойында өмір сүргенін жазады [2, 460]. Көп таралған ақпарат бойынша, Қорқытты оғыз-қыпшақ тайпасынан шыққан, Сыр бойын мекендеген, қобызын серік етіп, өлімнен қашқан көреген, данагөй қария деп танимыз.

Шетел аңыз кейіпкерлерінің бейнесі ғасырлар бойы дайын қалыптасқан визуалдық канон негізінде кино, сериал, анимация, цифрлық платформалар арқылы үнемі қайта айналымға түсіп отырады. Ал Қорқыт ата бейнесі көбіне деректі немесе ақпарат беретін форматтармен шектеліп қана қалып жүр. Мәселен, әлемге танымал платформаларда емес, «Жібек жолы», «Абай», «Хабар» секілді ұлттық телеарналарда тек ақпарат беріліп өтетін форматтағы өнімдер басым. Деректі фильм мен телехикая да түсірілді, бірақ оның ауқымы тек Қазақстанның ішін ғана алып тұр. Осы тұрғыдан алғанда, Қорқыт ата бейнесін қайта жасау емес, оны ояту, яғни медиакеңістікте көпформатты, көпплатформалы түрде тұрақты айналымға енгізу мәселесі өзекті.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Зерттеу жұмысының материалы ретінде Қорқыт атаға қатысты аңыз желілері, тарихи-этнографиялық деректер, шетелдік және отандық ғалымдардың ғылыми еңбектері пайдаланылды. Зерттеуде Қорқыт ата бейнесінің дәстүрлі және заманауи медиакеңістіктегі көріністері беріліп, олар Орфей аңызының визуалды интерпретацияларымен салыстырылды.

Зерттеуде сипаттамалы, салыстырмалы әдістер қолданылады. Сипаттамалы әдіс арқылы аңыз кейіпкерінің визуалды шешімінің дұрыс, бұрыстығын анықтаймыз. Салыстырмалы әдіс арқылы шетел аңыз кейіпкерінің медиада таратылуын қарастырып, екі кейіпкерді салыстырамыз. Ол үшін ғаламтордағы түрлі платформалардағы жаңаша образбен жасалған бейнелері алынып, қаншалықты кең аудиторияға арналғандығы және көптігі жағынан салыстырылып, талданады.

Жалпы алғанда, аталған әдістер зерттеудің негізі мақсатына жетуіне көмек болып, Қорқыт ата бейнесінің Қазақстан, Әзірбайжан, Түркия елдеріндегі әлеуметтік желілерде берілуі мен Орфейдің берілуін талдап, шешім шығарып, ұсыныс беруге мүмкіндік береді.

Талқылау мен бақылау. Заманның үздіксіз дамуына сай көптеген жас өрендердің талаптары, қалаулары өзгеріп жатыр. Халықтың жадында белгілі бір аңыз кейіпкерлердің портреті сақталған. Бірақ ол жеткіліксіз. Қазақ аңыздарында кездесетін кейіпкерлер халықтың мәдени жадында жаңғырып, ұлттық дүниетанымның маңызды элементі ретінде сақталуы тиіс. Мұндай бейнелердің кеңінен танылуы мен насихатталуы қоғамда тарихи сананың қалыптасуына, патриоттық сезімнің нығаюына және тұлғаның ұлттық болмысын тануына ықпал етеді.

Журналист әрі визуалды коммуникация саласын зерттеуші М.А.Вокс пікірінше, визуалды бейнелер мәтіндік ақпаратпен салыстырғанда эмоционалдық тұрғыдан әлдеқайда әсерлі болып келеді және адамның жадында ұзақ сақталады. Сондықтан визуалды ақпаратты қабылдау мен түсіндіру белгілі бір деңгейдегі медиасауаттылықты талап етеді. Бұл тұжырым аңыз кейіпкерлерін визуалды тұрғыдан дамытып, оларды түрлі медиаформаттар арқылы ұсынудың өзектілігін айқындайды [3, 4].

Алдыңғы буын өкілдерінің ақпаратты қабылдау қабілеті басқаша дамыды, яғни білім кітаптарда жазылған ақпаратты оқу арқылы немесе үлкен кісілерден есту арқылы жиналды. Қазіргі жастар ақпараттың басым бөлігін әлеуметтік желілер арқылы меңгереді. Осы ерекшелікті ескере отырып, ұлттық құндылықтарды қазіргі ақпараттық ортаға бейімдеп ұсыну қажеттілігі туындайды.

Ұлттық код белгілі бір ұлттың дүниетанымы мен қоғам санасында қалыптасқан, тарихи тұрғыда жинақталып, орныққан мәндер жүйесі ретінде сипатталады. Ұлттық код ұрпақтан ұрпаққа үздіксіз жалғасып отырады, алайда ол өзгеріссіз сақталмайды. Уақыт өте келе толықтырылып, жаңарып, кей тұстарында көмескіленіп немесе трансформацияға ұшырап отырады. Бұл үдерістерге ұлттың әлеуметтік жағдайы, өмір сүру салты мен тарихи тәжірибесі тікелей әсер етеді. Соған қарамастан, ұлттық кодтың бірегей сипаттары өзінің өміршеңдігін жоғалтпай, тарихи санада сақталып отырады. Нәтижесінде сана түкпірінде жасырын жатқан архетиптік түсініктер айқын көрініс бере бастайды. Мекен мен шақтың өзара қатынасы терең мәнге ие болып, адам өз туған жеріне, ата-баба қонысына айрықша құрметпен қарады, олардың әрбір бөлшегін жадында сақтауға ұмтылды. Осылайша, орын бірлігі бесік пен қабірді, балалық шақ пен қарттық кезеңді өзара сабақтастырып, адам санасында өмір туралы өткен мен болашақ ұғымдарын бір мезетте тоғыстырды [4, 161].

Медиа коммуникация және медиа сауаттылық саласын зерттеуші W.J.Potter медиа мәтіндердің адам дүниетанымы мен мінез-құлқына ықпал ететінін атап өтеді [5, 167]. Яғни визуалды бейнесін дұрыс, танымалымызға сай, жақсы кейіпкер ретінде дайындау керек. Негізгі мақсат – көрермен кейіпкерге қарай отырып, бойына жақсы қасиеттерді жинап, халқының даналығына батырлығына көзі жетіп рухани азық алуы шарт. Санамызда өзіндік ұлылығы мен бейнесі жатталған бірден бір аңыз кейіпкері – Қорқыт ата.

Қорқыт атаның ерекше болғанын, 40 жасынан кейін өмір бойы өлімнен қашқанын, қобызымен мәңгілік атын қалдырғанын білеміз. Қорқыттың өлімнен қашқанына байланысты әртүрлі аңыз желісі бар. Біреуінде Қорқыт қайда барса да алдынан өз көрі шыға берген соң, су үстінде тұрып көрейін деп кілемін төсеп қобызын тартып отыра берген деседі. Қобыздың дауысын естіген өзен жағасында тұратын халық түгел сыртқа шығып тыңдап отырады екен. Қобыздың үні Сырдан асып Арқаға жеткенде, сондағы 40 қыз құмартып үйлерінен шығып, дауыс шығып жатқан жаққа қарай жүре береді. Қыздардың 39-ы жолда әбден азып-тозып өкпелері өшіп қайтыс болады-мыс. Тек бір қыз ғана аяғынан айырылса да Қорқытты көріп мерт болады. Қорқыт ата күмбезінің солтүстік жағында осы «ақсақ қыздың күмбезі» орналасқан [6, 209]. Тағы бірінде Қорқыт 20 жасқа толғанда түсіне ақ киінген ақсақал кіріп: «20 жастан артық өмір сүрмейсің» дейді. Шошынған жас Қорқыт өлмейтін жер іздеп әлемді шарлап кетеді. Бірақ қайда бармасын түсіне өзінің көрі кіре береді. Ақыры туған жері Сырға келіп, су үстінде маған ешкім көр қазбас деп кілемін

жайып сонда 100 жылдай өмір сүреді. Күндіз-түні сонда тұрып ғажайып күйлер шығарады, өзінің нақыл сөздерін айтады екен [6, 204]. Ал кейінірек Ислам діні кең жайылған соң өлім періштесі Өзірейілді қоса отырып «өлім - ақиқат» деген мәнге келтіретін аңыз нұсқалары тарай бастады. Бұл аңыз желісінде Өзірейіл қанша тырысқанымен Қорқыттың жанын ала алмайды. Бір күні осы жолы жанын міндетті түрде алуым керек деп алтын сандық жасап алып келеді. Қорқыт бұл жайында біліп қойып: «Мына бойыммен қалай кірем, алдымен сен кіріп көрсет», - дейді. Өзірейілдің кіргені сол екен, Қорқыт сандықтың ауызын жауып өзенге лақтырып жібереді. Сол уақыттан бастап жер бетінде өлім болмай, барлығы жайбарақат бақытты күндер кешіп жүрген-мыс. Күндердің бір күні бір балықшы сол сандықты ұстап ауызын ашады. Сандықтан шыққан ашулы өлім періштесі алдымен балықшының, келесі Қорқыттың жанын алған деседі [6, 209]. Қалай болса да Қорқыт аңызының негізгі пәлсәпәсі өлімнен қашу, мәңгілік өмір сүруге талпынуға келеді.

Қорқыт атаның өмір сүрген уақыты туралы ғылыми ортада бірізді пікір қалыптаспаған. Кейбір деректерде оның соңғы Пайғамбар дүниеге келген кезеңде өмір сүргені айтылса, басқа мәліметтерде Қорқыт Өзбек хан дәуірімен тұстас тұлға ретінде көрсетіледі. А. Садырбекова өз зерттеуінде Қорқыт атаның өмір сүрген кезеңіне қатысты көзқарастардың ала-құлалығын атап көрсетеді. Бірқатар еңбектерде Қорқыт Х ғасырдың басында дүниеге келген деп қарастырылса, Ә.Марғұлан оны VII-VIII ғасырлар аралығында өмір сүрген тарихи тұлға ретінде пайымдайды [7, 79].

Әлкей Марғұлан өз еңбегінде аңыз бойынша Қорқыттың анасы қыпшақ екендігін, есейіп нағашыларының ауылына барғанда өзіне ғана мойынсұнатын, ауырмайтын, желмаяға еге болғанын жазады. Сонымен қатар Қорқыт Ислам діні келгенде оған іштей қарсы болып, бар ішкі сырын күй арқылы шығарған дейді [6, 153].

Ә.Марғұлан өз еңбегінде Алтын орда тарихын зерттеген ғалым Өтеміш қажының қалдырған деректерінде Қорқыттың ислам дінін қабылдамағанын, тәңіршілдік дүниетанымды ұстанып, бақсылық жолмен өмір сүрген тұлға болғандығын жазады. Ол кісіні тәңірге табынушылар мен бақсылар қауымының рухани жетекшісі, сәуегейі әрі беделді өкілі деп сипаттайды.

Өзбек хан ислам дінін қабылдағаннан кейін бақсыларға күдікпен қарап, оларды тәңіршіл сенімнің өкілдері ретінде қабылдайды. Осыған байланысты хан арнайы жарлық шығарып, Қорқыт жолын ұстанған бақсыларға қарсы қатаң шаралар қолдануды бұйырады. Қорқыттың сәуегейлік сөздері мен болжамдарына сенбеу жөнінде халыққа ескерту жасалып, оның қарсыластарының ой-пікірлері тасқа қашалып жазылғаны баяндалады [6, 456].

П.С.Спиридонов Т.Айшуақовтан жазып алған аңыз бойынша анық бақсы-емші болған деп көрсетеді. Алайда аңыздан мынадай үзіндіні де келтіреді: «...Қорқыт өлімнен құтылу үшін, дүниенің төрт бұрышын шарлады. Қайда барса да, алдынан өзінің қазулы тұрған көріне жолығады. Өлімнен құтыла алмайтынын білген Қорқыт, өзінің мекеніне қайта оралып, Алланың бұйрығын күтіп жатты. ...Алла оған қайырымды болып, оның судың бетінде қалқып тұрған кілеміне киіз үйін орнатып, әйелінің де сонда тұруға рұқсат етіпті. Қорқыттың өтініші бойынша Алланың қалауымен кілем судың бетінде құрлықта тұрғандай қалқып тұрыпты. Күндіз-түні ұйықтамай, қобыздың сүйемелдеуімен қасиетті Құраннан өлеңдер оқиды» [8, 119].

Ж.Сыдықова мақаласында Қорқытқа қатысты деректердің молдығына қарамастан, оның тұлғасы жөнінде бірізді тарихи тұжырымға келу қиын екенін айтады. Автор Қорқыт туралы мәліметтердің басым бөлігі аңыз сипатында болғандықтан, оның бейнесі әр дәуірде әртүрлі қырынан танылғанын айтады. Мақалада Қорқыт бақсы, сәуегей, жырау, қобызшы, тайпа кеңесшісі, уәзір әрі рухани тұлға ретінде сипатталып, бұл көпқабаттылық түркі халықтарының ауызша және жазба дәстүрлеріндегі тарихи қабаттардың тоғысуымен түсіндіріледі. Осыған байланысты Қорқыт бейнесін белгілі бір кезеңмен немесе діни жүйемен шектеу мүмкін емес, ол халық санасында уақыт өте келе қалыптасқан эволюциялық рухани образ ретінде бағаланады [9, 5].

О.Сүлейменовтің пікірінше, түріктер мен әзірбайжандар арасындағы «Деде Қорқыт» туралы аңыздар ислами ортада едәуір өңдеуден өткен, соның нәтижесінде ондағы көне мәжусилик элементтер жойылған. Аңыз мәтінінде негізінен өлімнің шарасыздығын бейнелейтін сарын ғана сақталған. Ал Сырдария өңіріндегі қазақтардың исламды кеш қабылдауы Қорқыт туралы аңыздың бастапқы, ислам дініне негізделген түзетулерге ұшырамаған нұсқасының сақталуына мүмкіндік берген [10].

Қорқыт ата – түркі халықтарына ортақ рухани мұра. Түркі халықтарының фольклорлық дәстүрінде Қорқыт тұлғасы әртүрлі атаумен сақталған: әзірбайжан нұсқаларында «Дәдә Қорқуд», түрік дәстүрінде «Деде Коркут», түрікмендер арасында «Коркут ата». Бұл атаулардың әрқилылығы оның оғыз қауымына ортақ бейне екенін дәлелдейді. Дегенмен аңыздың негізгі желісі қазақ жерімен, әсіресе Сырдария өңірімен тығыз байланысты. Мәтіндерде Қазылық тауы, Арал маңы, Қаратау мен Алатау сияқты тарихи аймақтардың аталуы осыған дәйек.

Қорқыт атаға қатысты аңыздарда оның дүниеге келуі ерекше, символдық сипатта суреттеледі. Анасының ұзақ уақыт көтеруі, дүниеге келген сәттегі жер жүзін қараңғылық басуы, кенет бұзылған табиғат құбылыстары, тылсым белгілер, бәрі де Қорқыт тұлғасының өзгеше, киелі бейне екенін аңғартады. Мұндай мифтік сипаттар кейіпкердің қарапайым тарихи тұлға емес, халық санасында қалыптасқан архетиптік образ екенін көрсетеді. Яғни тарихи тұлға болғанның өзінде мифтік сарындар қосылған.

Қорқыт атаның сырт келбетіне қатысты нақты сипаттамалық деректер сақталмаған. Дегенмен оның бой-бітіміне байланысты жекелеген мәліметтер кездеседі. Ә.Марғұланнның еңбегінде Сыр бойы қазақтарының айтуына сүйене отырып, Қорқыт күмбезінің ішіндегі сағана тамның ұзындығы әдеттегіден шамамен бір метрге артық болғаны айтылады. Осы ерекшелікке негізделе отырып, халық Қорқытты бойы ұзын адам болған деп пайымдаған [6, 192].

Сонымен қатар қазақ аңыздарында Қорқыт еңгезердей, бойы екі құлашқа жуық, алып тұлғалы адам ретінде бейнеленеді [6, 204].

Ол дүниені аралап, адам өмірінің алуан күйін, жастық пен кәрілікті, қуаныш пен қайғыны, тіршілік пен өлімді көзбен көріп, жүрекпен сезінген кемеңгер ретінде суреттеледі. Бұл сипат Қорқыт бейнесін бір ғана тарихи тұлға емес, адам тағдырын терең пайымдаған философиялық образ ретінде қабылдануға мүмкіндік береді.

Қорқытты елестеткенде ойымызға ұзын ақ сақалды, шапан киген, қобызын тартып отырған бейнесі келеді. Қорқытты визуалды түрде көрсету барысында оны кең далада, биік төбе не асқар таудың етегінде, айналасын табиғатпен астастыра бейнелеу орынды. Қорқыттың қобыз тартқан сәтінде оның үніне жан-жануарлар мен құстардың елеңдеуі, табиғаттың тыныштыққа бөленуі секілді детальдармен берілсе шынайырақ болады. Бұл бейне біздің санамызда бар. Ендігі міндет осы бейне естен кетпес үшін түрлі жанр, стильде қимылдату, кейіпкер болмысын халық жадынан өшірмеу.

Нәтижелер. Шетелдік танымал аңыз кейіпкерімен Қорқыттың визуалды таралуын салыстырып көрелік. Өйткені анимация жағынан қалыңқырап келе жатқанымыз өтірік емес. Бірден бір танымал аңыз кейіпкері – Орфей. Орфейді алу себебіміз, Қорқыт екеуінің де музыка әлемімен байланысында, өз өлкелерінен шыққан бірден-бір танымал аңыз кейіпкері екендіктерінде. Орфей лира аспабымен ән тартқанында тек адамдар емес, ағаштар, аңдар, тастарға дейін әуеніне елітетін болған деседі. Қорқытты да осылай сипаттаймыз, қобызын тартқанда бүкіл айнала қоршаған тіршілік ұйып тыңдайды.

Орфей б.з.д. VI ғасырдан бастап қалыптаса бастаған. Оның ең алғашқы визуалды көріністері Дельфидағы рельефтерде сақталған, ал әдебиетте Орфей есімі б.з.д. VI ғасыр ақындарының шығармаларында көрінеді [11, 5]. Орфей музыкасы да табиғат пен тіршілік иелеріне әсер ете алатын құдіретті күш ретінде сипатталады. Орфей бейнесінің пайда болуы өте ерте кезеңде басталады, әрі таралуы да ерте әрі ауқымды түрде болып жатыр.

Ал Қорқыт ата бейнесінің басым бөлігі ауызша дәстүрде сақталғандықтан, оның визуалды репрезентациясы салыстырмалы түрде кеш қалыптасты.

Волковтың пікірінше, мифологиялық образдар ұрпақтан-ұрпаққа берілетін тұрақты құрылымдық элементтер ретінде мәдени жадта сақталады, алайда олардың мазмұны уақыт өте келе өзгеріп, әр дәуірдің мәдени-тарихи сұранысына бейімделіп отырады. Осындай үдеріс мифтік бейнелердің дәстүрлі формасын жоғалтпай, керісінше, жаңа мағыналармен толығып, жаңаша түсіндірілуіне мүмкіндік береді [10, 310].

Одан кейінгі дәуірлерде Орфей образы тек қана мифологиялық үлгісімен шектеліп қоймай, жаңаша мағыналық қабаттармен толықтырылды. Алғашқы кезеңде ол рухани жетекші, адамзатқа бағыт-бағдар беруші тұлға ретінде пайымдалса, орта ғасырда бейнелеу өнерінде, мүсіндеу өнерінде салынып, сахналық қойылымдарда бейнесі төбе көрсетіп, қайта жаңғырту жұмыстары жүрді. Жалпы Орфей бейнесі әр тарихи кезеңнің талаптары мен ерекшеліктеріне қарай түрленіп, халықтың эстетикалық талғамына сай өзгеріп отырды [12, 262].

Орфей аңызының медиакеңістіктегі визуалды интерпретациялары кино, сериал, ақпарат беретін видео және анимациялық форматтарда кең таралған. Атап айтқанда:

1. Orphée – Жан Кокто, 1950 жыл, сюрреалистік киноинтерпретация (Орфей. <https://youtu.be/ft3qXaNxreg?si=smSzy62yiCBPvlhF>).

2. Black Orpheus (Orfeu Negro) – Марсель Камю, 1959 жыл, грек мифіне негізделген мюзикль, Netflix платформасында көрсетілген (Orfeu Negro. https://youtu.be/ZRAo_LTNAdo?si=pxW1rND73gEZkyNr).

3. Orfeu – Карлус Диегис, 1999 жыл, Орфей мен Эвридика аңызының жеке авторлар құрастырған замануи нұсқасы (Orfeu. <https://youtu.be/LSv3C09EmZU?si=rPUcMZ0bCPm4hIcN>).

4. The Sandman – Нил Гейман шығармасы негізінде, Netflix платформасында көрсетілген, 2022–2023 жылдар, Орфей мифінің драмалық эпизодтары қамтылған (The Sandman. <https://youtu.be/5OZZPoGeO4c?si=hbtoP3ukUbAQejUN>).

5. KAOS сериалы – Netflix, 2024 жыл, грек мифологиясын замануи түрде қайта көрсететін жоба (KAOS. <https://youtu.be/-max0wOTcul?si=AFe91L47wDP71uBF>).

6. The Tragic Myth of Orpheus and Eurydice – TED-Ed, 2015 жыл, (The tragic myth of Orpheus and Eurydice. <https://youtu.be/RhaepLsP5eg?si=uoKHr8UZBhszOfkw>).

7. Orpheus and Eurydice – The Storyteller: Greek Myths YouTube арнасы, 2018 жыл (Orpheus and Eurydice. <https://youtu.be/3Jqgx06TJUM?si=pHoJdWLCmegc-BBb>).

Бұнымен қатар YouTube платформасында әртүрлі жеке авторлар мен студиялар дайындаған қысқаметражды анимацияларда Орфей бейнесі мифологиялық кейіпкер ретінде тұрақты түрде қайта жаңғыртылып келеді.

Қорқыт ата бейнесі де медиакеңістікте жайлап дамып келеді.

1. 2011 жылы Ш.Айманов атындағы «Қазақфильм» киностудиясы түсірген «Қорқыт» деректі фильмі (Қорқыт. <https://youtu.be/XH6h5ILvtUs?si=HUf8BkoBBfpKIRob>).

2. Одан кейінгі жылдары «Жібек жолы», «Абай», «Хабар» телеарналарындағы ақпараттық хабарлар, экспедициялық жобалар Қорқытқа қатысты деректерді кең аудиторияға визуалды форматта жеткізуге қызмет етті (Қорқыт ата туралы аңыз. <https://youtu.be/8elNRhyrywM?si=jMh9w9jrZlouBXTz>).

3. 2023 жылы Қорқыт тұлғасы көркем экран форматына ұсынылды. Қазақстан ұлттық арнасы эфирге шығарған «Қорқыт» телехикаясы жарық көрді (Қорқыт. https://youtu.be/_QrybMf7ycc?si=BlaOrbyYYLV9W5U1).

4. Сол жылы Tasqyn Studio YouTube арнасында жарияланған «Қобыз сыры» анимациялық мультфильмі Қорқыт бейнесін заманауи визуалды тілмен жеткізуге ұмтылған авторлық жоба ретінде ерекшеленеді. Қазіргі жас тұтынушының қалауына ең жақындатылған үлгісі дей аламыз (Бес тәй-тәй - Қобыз Сыры. <https://youtu.be/CDX5Kky7WOI?si=WIGQvV7QXsiKevSS>).

Басқа түркі халықтары медиакеңістігіндегі интерпретациялары.

Әзірбайжан:

1. Dədə Qorqud – реж. Тофик Тағы-заде, 1975 жыл, көркем фильм (Dədə Qorqud. https://youtu.be/x7GxpWC20Cc?si=ZKo9ncGfTMDG5K_O).
2. Kitabı Dədə Qorqud – 1990 жыл, анимациялық фильм (Kitabı Dədə Qorqud. <https://youtu.be/HoD0dc9i7RU?si=JhWt4R4fPU81fhLi>).
3. Dədə Qorqud (çizgi film versiyaları) – 2000–2003 жж., анимациялық бейімдеулер (Dede Qorqud Azerbaijan Cizgi Filmi. URL:<https://youtu.be/epurRtgW98I?si=okMgZ33PvOvYKiF4>).
4. Dədə Qorqud dastanı – Әзербайжан мемлекеттік драма театры, 1980-ж, телеспектакль (Мән – Dədə Qorqud. <https://youtu.be/7serZJH0zwc?si=XaF39zC03LXF6RvD>).
5. Dədə Qorqud dünyası – AZTV шығармашылық тобы, 2000-ж, деректі фильмдер (Dədə Qorqud dünyası. <https://youtu.be/hcfN4bhFQkM?si=c-piGzFuoCCgyZBtU>).

Түркия:

1. Dede Korkut Hikâyeleri – 2023 жыл, танымдық бейнероликтер; YouTube, TRT 2 (Dede Korkut Hikâyeleri. <https://youtu.be/YB9j3S8h6u0?si=QAAYsxuFeIqX0m2>).
2. Dede Korkut'u Yakından Tanıyalım – 2015 жыл, TRT Avaz 20. (Dede Korkut'u Yakından Tanıyalım. https://youtu.be/77-ZAKu7YSw?si=EMbV_QCpRH2c1ADf).
3. Dede Korkut (Belgesel) – 2012 жыл, деректі фильм; Türk Arkı, YouTube (DEDE KORKUT'UN İZİNDE SÖZÜNDE (Belgesel). <https://youtu.be/kg8sfA1si3w?si=ywNnuZnAjz1bjVKH>).
4. Dede Korkut Hikâyeleri – 2014 жыл, анимациялық сериал; TRT Çocuk (Dede Korkut Hikayeleri. <https://youtu.be/Enbrdtgebcx?si=JwLL2wvYGlVYWcn>).
5. Dede Korkut Hikayeleri – 2024 жыл. Youtube. Türkçe Çalışıyorum (Dede Korkut Hikayeleri. Türkçe Çalışıyorum. <https://youtu.be/R3cp1N25PFQ?si=nL3JYNKjOOHziUZI>).
6. Dede Korkut. 2011 жыл. Dizi. Türk Arkı, YouTube (Dede Korkut - Salur Kazan (Dizi). https://youtu.be/fsD3QrgVCVU?si=Jky_i3Q-vzLp2CeP).

Орфей бейнесін жүйелі әрі көп форматты түрде түрлендіргендіктен медиакеңістікте тоқтаусыз дамуда. Кейіпкер XX ғасырдың ортасынан бастап кино, сериал, анимация және әртүрлі видеоларда үздіксіз жаңартылып көрсетіліп жатыр. Әсіресе «Netflix» секілді халықаралық платформаларда Орфей мифінің заманауи интерпретацияларының көрініс табуы кейіпкердің тек өз мәдениетіне ғана емес, әлем халықтарына таныстыру мақсатында жасалғанын байқаймыз. TED-Ed пен YouTube арналарында Орфей туралы ақпарат беретін, әрі визуалды түрде жағымды түрде түрлі үлгіде жасалынып, қалың көпшілікке ұсынылып жатыр.

Қорқыт ата бейнесінің медиакеңістіктегі дамуы Орфеймен салыстырғанда әлдеқайда баяулау. Әзірбайжан мен Түркияда Қорқыт тұлғасы көркем фильм, телеспектакль, деректі кино және анимация форматтарында ертерек шығарылып басталғанымен, көбіне бұл интерпретациялар ұлттық және өңірлік деңгейден аса қоймады. Қазақстанда да Қорқыт ата бейнесі медиакеңістікте көбіне деректі және ақпарат беретін форматтар арқылы көрініс тауып, көркем сериал мен анимация бағыты енді ғана қалыптаса бастады және саны жағынан аздау.

Жүргізілген салыстырмалы талдау Қорқыт ата бейнесінің медиакеңістікте негізінен деректі және ақпараттық форматтармен шектелетінін, ал көркем және анимациялық интерпретациялардың саны мен тұрақтылығы жағынан Орфей бейнесінен едәуір төмен екенін көрсетті. Өйткені Орфей тек бір көне бейнеде сақталып қалып қойған жоқ, көрерменнің талабы мен қызығушылығына қарай үнемі өзгеріп отырды. Ол аңыз кейіпкері болғасын көне бір портреті жасалынып, бала елестеткенде сол кейіп ойына келеді. Бірақ оны одан әрі дамыту үшін немесе айтқан сөздерін жеңіл қабылдау үшін заманауи жанрда қабылдау қызық әрі қабылдауға оңай болмақ.

Қорытынды. Мақалада Қорқыт ата тек қазақ халқының ғана емес, бүтін түркі халықтарына, соның ішінде әсіресе Әзірбайжан мен Түркия елдеріне мәлім аңыз кейіпкері екенін анықтадық. Қорқыт атаның өте көнеден сақталып келе жатқан кейіпкер екеніне

уақыт өткен сайын, заман талабына сай бірде бақсы, бірде, сәуегей, бірде күйші ретінде танылып, халық есінде көпқырлы сипатта қалыптасқандығы дәлел. Қорқыт атаның діні, ұлты, өмір жолына қатысты әртүрлі аңыз желілері оны тарихи тұлға ретінде емес, мәдени кодқа айналған аңыз кейіпкері ретінде қабылдануына негіз болды. Қорқыт атаның халық арасында әртүрлі аңыз желісі бар болғанымен, визуалды каноны бір және жақсы сақталған. Ақ сақалды, шапан киген, қолында қобызы бар, су үстінде отырған қария бейнесі бәрінің ойына сақ етіп түсе қалады. Алайда зерттеу барысында визуалды канонның тек парақ беттерінде қалып кеткені, ал медиакөңістікте таралуы әлде де әлсіз екендігін байқадық. Ол құбылысты шетелдің музыка әлемімен байланысты Орфей бейнесінің медиада таралу қарқынымен салыстыра талдадық. Орфей бейнесі түрлі халықаралық арналарда және әртүрлі визуалды нұсқалармен жасалса, Қорқыт бейнесі тек ел ішінде ғана және бір бейнеде көрсетіліп жүр. Қорқыт бейнесінің медиадағы көрінісін талдау үшін тек Қазақстан емес, Түркия мен Әзірбайжан елдерін де мысал етіп алдық. Қоғам бұрынғыдай кітап, газет беттеріне емес гаджеттерге үңіліп отыратындығы себепті, аңыз кейіпкерлерін де әртүрлі жанр, стильде дамыту керек. Сондықтан Қорқыт ата бейнесін жандандыру үшін:

- анимация, көркем фильм, сериал, комикс және басқа қысқа цифрлық форматтар арқылы кең айналымға енгізу;

- әр дәуірдің сұранысына сай жаңа интерпретациялар жасау керек.

Ұлттық кодтың өміршеңдігі оның қазіргі ақпараттық ортада көрінуімен өлшенеді. Қорқыт ата бейнесін медиакөңістікте жүйелі дамыту тек мәдени жоба емес, ұлттық сананы жаңғыртудың бірден-бір жолы.

Әдебиеттер

1. Ысқақов Б. Қорқыт ата кітабы - Алматы: Жазушы, 1994. – 166 б.
2. Нысанбаев Ә. «Қорқыт Ата» энциклопедиялық жинақ. Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1999. – 804 б.
3. Bock M.A. Visual media literacy and ethics: Images as affordances in the digital public sphere // First Monday. 2023. Vol. 28. No. 7. 13 б. DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v28i7.13233>
4. Dalelbekkyzy A.A., Yıldız N. Влияние национального кода на историческое сознание // Вестник КазНУ. Серия филологическая. – 2021. – №4(184). –Б. 156-166. DOI: <https://doi.org/10.26577/EJPh.2021.v184.i4.ph14>
5. Potter W. J. Theory of media literacy: A cognitive approach. London: Sage Publications, 2004. – 306 p.
6. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр аңыздар: ғылыми-зерттеу мақалалар / құраст. Р.Бердібаев. - Алматы: Жазушы, 1985. – 368 б.
7. Садирбекова. А.М. Қорқыт ата туралы аңыз бен ақиқат // Central Asian Academic Journal of Scientific Research. – 2022. – №5. – Б. 79-83.
8. Спиридонов П.С.. Один из вариантов легенды о Хор-Хуте. Записано в 1899 г. Ташкент: ПТКЛА, 1909. – Б. 119-120.
9. Сыдықова Ж.Т. Қорқыт ата – түркі әлемінің ұлы ойшылы. Qazaqstan tarihy. URL: <https://e-history.kz/kz/library/show/25053?ysclid=mpc74lbxt2737829958>. (қаралды: 12.04.2026)
10. Сүлейменов О. Қорқыт ата туралы мақала жазудамын. URL: https://adebiportal.kz/kz/news/view/olz-as-suleimenov-qorqyt-ata-turaly-maqala-zazudamyn__15928 (қаралды: 27.01.2026).
11. Guthrie W.K. C. Orpheus and Greek religion. London: Methuen, 1952. – 291 p.
12. Волков А.Р. К теории традиционных сюжетов // Сравнительное изучение славянских литератур. – М.: Наука, 1973. С. – 303-314.
13. Токарев С.А. (ред.). Мифы народов мира. 2-е изд. Т. 2. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 675 б.

Н.Н. ОРАЗХАН, С.Д. ДАРИБАЕВ

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

А. МАХАНБЕТҚЫЗЫ

Научный сотрудник Института развития государственного языка, Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМА АКТУАЛИЗАЦИИ ОБРАЗА КОРКЫТ АТА В МЕДИАПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация. В статье рассматривается представление образа Коркыт ата в СМИ и его распространение. В современном цифровом обществе популярность легендарных персонажей тесно связана с частотой их появления в медиапространстве. В контексте данной проблемы важно проанализировать характер представления образа Коркыт ата в кино, анимации и на цифровых платформах в целом. В исследовании рассматриваются концепции, описания и визуальный канон Коркыт ата, сохранившиеся в памяти людей. Кроме того, проводится сравнительный анализ образа Орфея, ставшего символом музыкального искусства в древнегреческой мифологии, и способов представления и распространения образа Коркыт ата в СМИ. Анализ основан на фильмах, телесериалах, анимации и видеоматериалах в интернете. В результате установлено, что образ Коркыт ата используется в СМИ только в историко-образовательном направлении. На глобальном уровне видно, что производство видеопродукции в различных жанрах развито недостаточно. В этой связи рекомендуется развивать проект на различных платформах и в современном формате, чтобы и дальше продвигать имидж «Коркыт ата» в современном медиапространстве.

Ключевые слова: Коркыт ата, медиапространство, визуальный образ, национальный культурный код, легендарный персонаж, мифология, анимация.

N.N. ORAZKHAN, S.D. DARIBAEV

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

A. MAKHANBETKYZY

Institute for the Development of the State Language, Almaty, Kazakhstan

THE ISSUE OF REVITALIZING THE IMAGE OF KORKYT ATA IN THE MEDIA SPACE

Annotation. The article discusses the appearance of the image of Korkyt ata in the media and how to spread it. Now in a digital society, the achievement of popularity of the heroes of Legends is closely related to how often they are shown in the media space. Within the framework of this issue, it is important to analyze the nature of the transmission of the image of Korkyt ata on film, animation and digital platforms in general. In the course of the study, the concepts, characteristics, visual canons of Korkyt ata preserved in the memory of the people are considered. In addition, the image of Orpheus, which became a symbol of musical art in ancient Greek mythology, and the way Korkyt is presented and distributed in the media are compared and analyzed. The basis for the analysis will be Films, series, animations and video materials on the internet. As a result, it turns out that the image of Korkyt ata is used in the media only in the historical and cognitive direction. And at the world level, it can be seen that it is not very developed in terms of the production of video products in various genres. In this regard, more and more propaganda of the image of Korkyt Ata in the modern media space.

Keywords: Korkyt Ata, media space, visual image, national cultural code, legendary character, mythology, animation.

References

1. Ysqaqov B. Qorqyt ata kitabı - Almaty: Jazusy, 1994. – 166 b.
2. Nysanbaev Ä. «Qorqyt Ata» ensiklopedialyq jınaq. Almaty: Qazaq, ensiklopediasy, 1999. – 804 b.
3. Bock M.A. Visual media literacy and ethics: Images as affordances in the digital public sphere // First Monday. 2023. Vol. 28. No. 7. 13 b. DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v28i7.13233>
4. Dalelbekkyzy A.A., Yıldız N. Vlianie nasonälnogo koda na istoricheskoe soznanie // Vestnik KazNU. Seria filologicheskaya. – 2021. – №4(184). –B. 156-166. DOI: <https://doi.org/10.26577/EJPh.2021.v184.i4.ph14>
5. Potter W. J. Theory of media literacy: A cognitive approach. London: Sage Publications, 2004. – 306 p.
6. Marğūlan Ä. Ejelgi jyr aңызdar: ğylymi-zertteu maqalalar / qūrast. R.Berdıbaev. - Almaty: Jazusy, 1985. – 368 b.
7. Sadirbekova. A.M. Qorqyt ata turaly aңыз ben aqıqat // Central Asian Academic Journal of Scientific Research. – 2022. – №5. – B. 79-83.
8. Spiridonov P.S.. Odin iz variantov legendy o Hor-Hute. Zapisano v 1899 g. Taşkent: PTKLA, 1909. – B. 119-120.
9. Sydyqova J.T. Qorqyt ata – türkı älemınıñ üly oısyly. Qazaqstan tarihy. URL: <https://e-history.kz/kz/library/show/25053?ysclid=mpc74lbxt2737829958> (qaraldy: 12.04.2026)
10. Süleimenov O. Qorqyt ata turaly maqala jazudamyn. URL: https://adebiportal.kz/kz/news/view/olzas-suleimenov-qorqyt-ata-turaly-maqala-zazudamyn__15928 (qaraldy: 27.01.2026).
11. Guthrie W.K. C. Orpheus and Greek religion. London: Methuen, 1952. – 291 p.
12. Volkov A.R. K teorii tradisionnyh süjetov // Svrnitelnoe izuchenie slavänskih literatur. – M.: Nauka, 1973. S. – 303-314.
13. Tokarev S.A. (red.). Mify narodov mira. 2-e izd. T. 2. – M.: Sovetskaia ensiklopedia, 1987. – 675 b.

Авторлар туралы мәлімет:

Оразхан Назерке Нұрботақызы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан.

Оразхан Назерке Нұрботақызы – докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Orazkhan Nazerke Nurbotakyzы – doctoral student at Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Дәрібаев Самалбай Дәрібайұлы – филология ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан.

Дарибаев Самалбай Дарибаевич – кандидат филологических наук, старший преподаватель Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Daribaev Samalbay Daribayevich – candidate of philological sciences, senior lecturer at Kazakh National University named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan

Маханбетқызы Аружан – филология ғылымдарының магистрі, Мемлекеттік тілді дамыту институтының ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан.

Маханбетқызы Аружан – магистр филологических наук, научный сотрудник Института развития государственного языка, Алматы, Казахстан.

Makhanbetkыzy Aruzhan – Master of Philological Sciences and a Research Associate at the Institute for the Development of the State Language, Almaty, Kazakhstan.